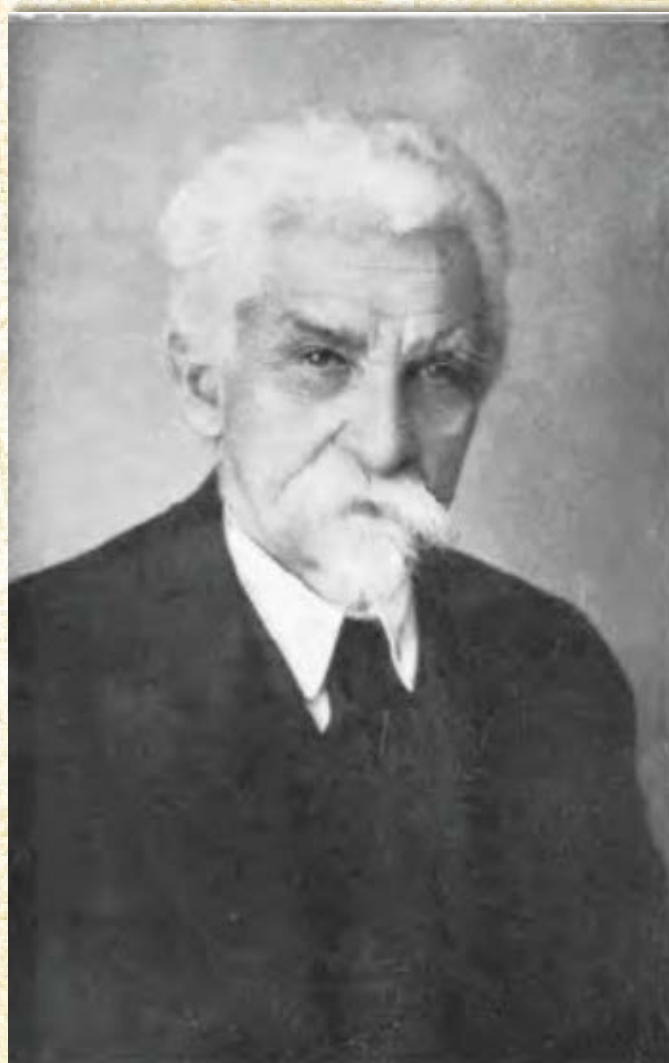

*За датами – імена, за іменами –
історія: до 160-річчя з дня народження
Доброклонського Олександра Павловича
(1856-1937)*

10 грудня виповнюється 160 років від дня народження видатного богослова, ректора Новоросійського університету, доктора церковної історії, заслуженого професора кафедри історії церкви **Олександра Павловича Доброклонського**.

З нагоди 160-літнього ювілею Олександра Павловича Доброклонського, співробітники Наукової бібліотеки ОНУ імені І. І. Мечникова підготували віртуальну виставку. На виставці анотовано найвідоміші праці вченого, література розподілена у хронологічній послідовності.

У життєвому шляху Олександра Павловича Доброклонського можна виділити п'ять періодів: перший московський (1856–1880) – період становлення, занурення в історико-церковно-богословську тематику з орієнтацією на візантинознавство; «провінційний» (пензенський та рязанський) (1880-1892) – набуття педагогічного досвіду та активних архівних пошуків, звуження проблематики до історії православ'я в Росії; другий московський (1892-1900) – початок університетської кар'єри; одеський (1900-1920) – піднесення адміністративної та громадської діяльності, повернення до церковно-історичної проблематики; еміграційний (белградський) (1920-1937) – піднесення наукової та педагогічної діяльності, повернення до церковно-богословської тематики

Олександр Павлович Доброклонський народився 10 грудня 1856 р. в Москві, у сім'ї протоієрея. У 1876 р., після закінчення Московської духовної семінарії, вступив до Московської духовної академії. Навчання він закінчив у червні 1880 р. із ступенем кандидата богослов'я. 1 серпня 1880 р. наказом обер-прокурора Священного Синоду Олександра Павловича було призначено викладачем церковної історії в Пензенську духовну семінарію. Ще під час навчання у Московській духовній академії майбутній вчений почав досліджувати проблематику організації та становлення православної церкви. Першими його роботами з цієї теми стала статті надруковані в 1880 р. у «Чтение о обществе любителей духовного просвещения»

Христологическое учение Феодора Мопсуестского.

(Къ вопросу о происхождении несторианства).

Феодоръ, епископъ Мопсуестскій († 429 г.) былъ воспитанникомъ и представителемъ Антиохійской школы въ концѣ IV-го и началѣ V-го вѣка. Рационалистическое и историко-грамматическое направленіе этой школы рѣзко обнаружилось въ ученіи Феодора и дошло у него до крайностей; только крайности эти прикрывались у него нерѣдко такими выраженіями, которыя говорили какъ будто о полнѣйшемъ православіи Феодора. Отсюда возникаютъ горячіе и продолжительные споры относительно образа его мыслей, кончающіеся тѣмъ, что Феодоръ признается еретикомъ.

Споры изъ-за Феодора начинаются уже по смерти Феодора, именно съ того времени, какъ несториане, не имѣя возможности въ силу Феодосіева указа «читать или списывать святотатственные книги Несторія», стали переводить на разные языки (сирскій, армянскій, персидскій) сочиненія Діадора Тарсійскаго, Феодора Мопсуестскаго и другихъ епископовъ, у которыхъ или дѣйствительно были несторианскія мысли, или не несторианскія въ сущности выраженія легко могли толковаться въ несторианскомъ смыслѣ, и при помощи этихъ сочиненій стали склонять на свою сторону легковѣрныхъ, доказывая, что Несторій не вводилъ новаго, а слѣдовалъ ученію древнихъ отцевъ и потому напрасно осужденъ. Споръ изъ-за Феодора два раза принимаютъ острый характеръ бурныхъ волненій, именно при Феодосіѣ Младшемъ — съ начала споровъ до изданія императоромъ указа противъ анафематствованія Феодора ¹⁾, и при Юсти-

¹⁾ Facundi Herm. pro defensione tr. capit. lib. VIII, cap. 5 Migne Patrol. curs compl. lat. ser. t. 67 p. 717 — 718. Liberati Breviar. c. X. ibid. t. 68 p. 997.

Доброклонский А. П. Христологические учения Феодора Мопсуестского : к вопросу о происхождении несторианства / А. П. Доброклонский // Чтение о обществе любителей духовного просвещения. — 1880. — № 1/2. — С. 471-494. 9/2

Дослідження присвячене вивченню постаті Феодора єпископа Мопсуестського, представника Антиохійської школи кінця IV – початку V ст. У своїй праці вчений відображав хід дебатів представників Антиохійської та Олександрійської християнських шкіл, що полягали у звинуваченні в несторианстві Феодора Мопсуестського. Вчений критично проаналізував аргументи, які були висунуті проти чи на підтримку єпископа. Основною ідеєю твору О. П. Доброклонського стало відображення перших етапів становлення християнської релігії.

**Александрійская образованность, какъ сфера
благопріятствовавшая происхожденію христіан-
ской александрійской школы.**

Нѣтъ возможности, по недостатку положительныхъ извѣ-
стій, исторически прослѣдить образованіе того сложнаго орга-
низма, какимъ является въ началѣ III в. Александрійская
христіанская школа. О первоначальномъ ея состояніи, впро-
чемъ, извѣстно, что она была простымъ *διδασκαλεῖον* ¹⁾ или
παιδευτήριον, т. е. училищемъ для воспитанія христіанскихъ
дѣтей. Можно догадываться также, что она была вмѣстѣ и
огласительнымъ училищемъ, въ которомъ преподавалась об-
ращеннымъ въ христіанство язычникамъ ²⁾ начатки христ.
вѣры, отчего впослѣдствіи и получила свое названіе „огла-
сительной школы“. Такимъ образомъ посѣтителями ея были
въ первое время ея существованія только дѣти и оглашен-
ные ³⁾. Когда же стали ходить въ нее язычники, не обра-
тившіеся еще въ христіанство, этого мы не можемъ сказать;
а тѣмъ менѣе можемъ говорить о первоначальномъ препода-
ваніи въ этой школѣ. Поэтому мы должны представить
себѣ тотъ уже дальній образъ Александрійской огласитель-
ной школы, который по историческимъ извѣстіямъ оконча-
тельно сложился въ началѣ III и въ концѣ II в. Усвоивши
черты этого образа, мы въ состояніи будемъ понять, въ
образованіи какихъ чертъ и какъ участвовала Александрій-
ская образованность. Посѣтителями Александрійской огласи-
тельной школы являются теперь не только христіанскіе дѣти

¹⁾ Евсев. Ист. Ц. V, 10; VI, 26 и др.

²⁾ Евсев. Ист. Ц. VI кн.

³⁾ Дух. Вѣстн. 1862 г. т. III, стр. 31—Евсев. Ц. II, VI кн.

**Доброклонский А. П. Александрийская образовательность, как
сфера благопріятствовавшая происхождения христіанской
Александрійской школы / А. П. Доброклонский // Чтеніе в обществѣ
духовнаго просвѣщенія. — 1880. — № 1/2. — С. 220-258. 9/2**

Стаття присвячена висвітленню олександрійської вченості, як
головного каталізатора походження Олександрійської християнської
школи. Автор зосереджує увагу на питанні чи був вплив, і якщо був, то яку
роль він відіграв на утворення того, чи іншого відділення та класу в
Олександрійській християнській школі, допущення язичників та єретиків
до школи, де їм викладались основи християнського віровчення, з метою
подальшого їх навернення до християнської віри.

28 жовтня 1880 р. у Москві О. П. Доброклонський захистив
магістерську дисертацію на здобуття ступеня магістра богослов'я. Захист
був проведений блискуче — незважаючи, що його опонентами були два
найдосвідченіших спеціаліста з цієї проблематики — ординарний професор
О. П. Лебедев та приват-доцент І. І. Соколов.

СОЧИНЕНИЕ
ФАКУНДА,

ЕПИСКОПА ГЕРМИАНСКАГО:

ВЪ ЗАЩИТУ ТРЕХЪ ГЛАВЪ

(*pro defensione trium capitulorum*).

Историнокритическое изслѣдованіе изъ эпохи V-го вселенскаго
собора.

А. ДОБРОКЛОНСКАГО.

МОСКВА.

Типографія М. Н. Лаврова и К^о, Леонтьев. пер., собст. домъ.
1880.

Доброклонский А. П. Сочинения Факунда, епископа Гермиянского : в защиту трех глав. Историкокритическое исследование из эпохи V-го вселенского собора / А. П. Доброклонский. – М. : Тип. М. Н. Лаврова, 1880. – 312 с. 4/437

У роботі автор вдається до аналізу твору Факунди єпископа Герміанського «В захист трьох глав», які були написанні ним в 571 р. проти Музіана Схоластика.

Професор Доброклонський звертається насамперед до характеристики постаті на діяльності єпископа, стану Африканської церкви на той час.

Також у своєму дослідженні вчений розглядає твір Факунди і як захист трьох глав, що були засудженні в 546 р. церковним собором в Константинополі, а також і як літературне дослідження. В заключній частині своєї роботи вчений за допомогою історико-критичного методу характеризує переваги та недоліки твору.

З початку 1881 р. О. П. Доброклонський стає викладачем Рязанської духовної семінарії, а також до 1 вересня 1884 р. викладає церковну історію в Рязанському єпархіальному жіночому училищі.

З 28 жовтня 1884 р. професора було обрано до членів Рязанської вченої архівної комісії, де він зосереджує свою увагу на вивченні історії монастирів Рязані. Рязанський період вченого відобразився в таких працях.

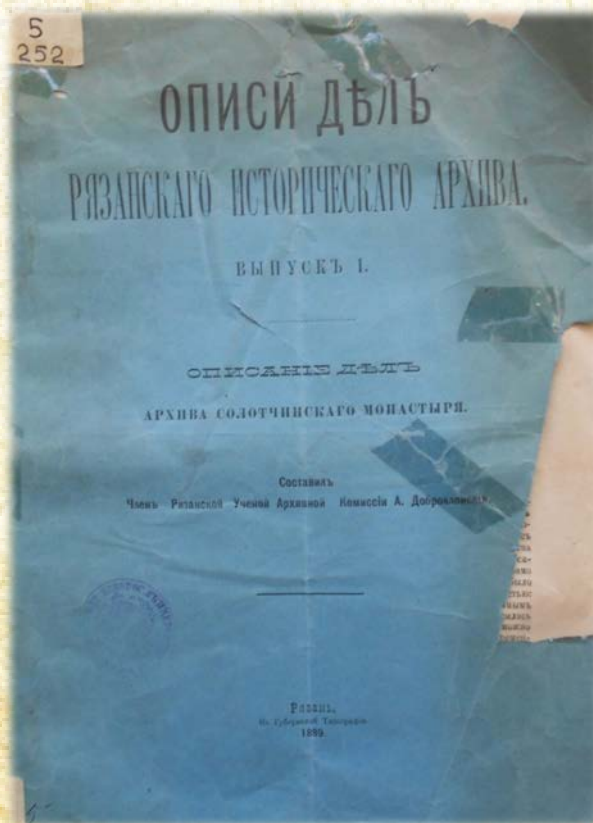

Доброклонский А. П. Солотчинский монастырь, его слуги и крестьяне в XVII веке : исторический очерк монастырского хозяйства, суда и управления в связи с положением монастырских слуг и крестьян XVII столетия / А. П. Доброклонский. – М. : Университетская тип., 1888. – 132 с.

Дослідження професора О. П. Доброклонського присвячене історії заснування та розвитку Солотчинського монастиря Рязанської губернії. Розпочинається виклад матеріалу із закладення рязанським князем Олегом Івановичем кам'яного храму. Далі автор на основі архівних джерел

досліджує розвиток на території монастиря вотчинного господарства, управління та судової системи, внутрішнього життя монастирських селян та слуг у XVII столітті.

Особливу увагу дослідник звертає на вивчення історії становлення та поповнення монастирської бібліотеки та архіву. На початку їх створення основним джерелом формування фондів виступала переписка цивільного та духовного керівництва з приводу судочинства монастирських селян та слуг. Професор Доброклонський також звертає увагу на те, що в монастирському архіві крім документів, що відображають історію Солотчинського монастиря зустрічаються документи з приводу становлення єпархіального судочинства Рязанського Богословського та Муромського Борисоглібського монастирів.

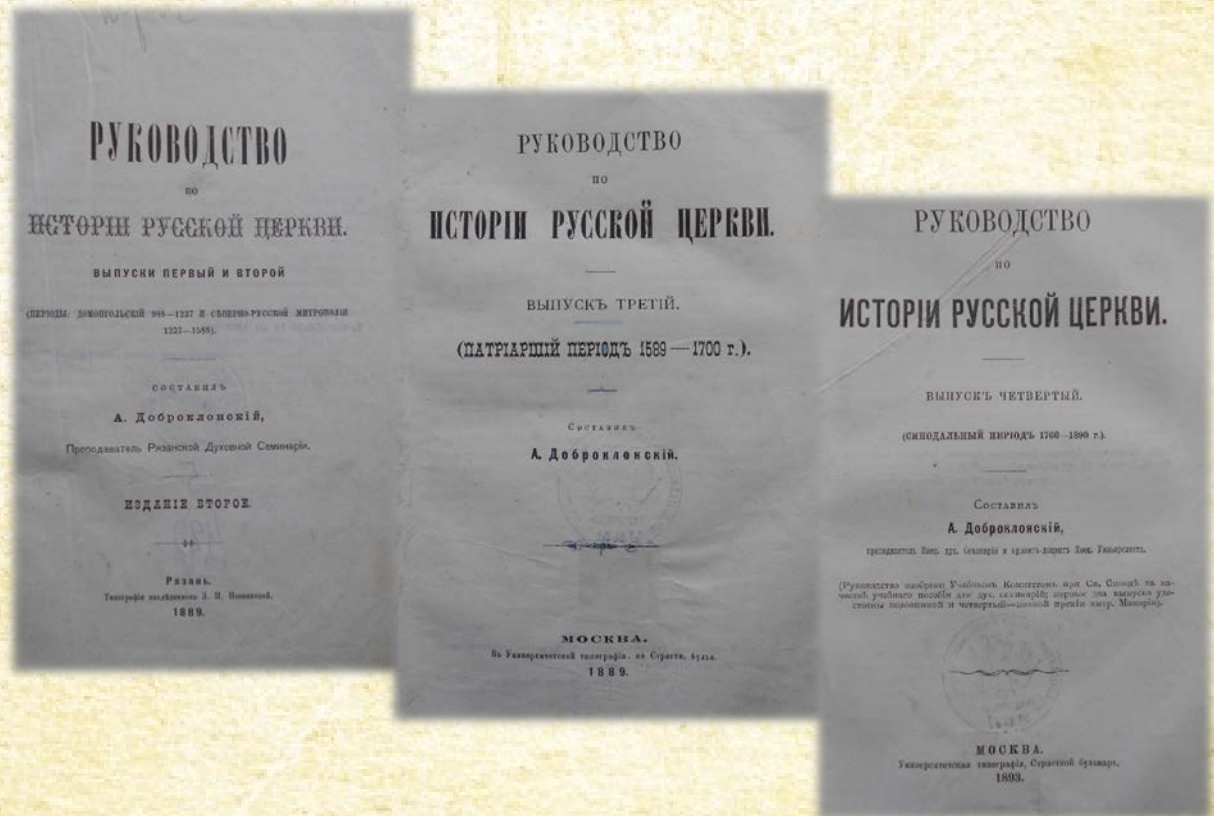

Описание дел Рязанского исторического архива. – Рязань : В губернской тип., 1889. – Вып. 1 : Описание архива Солотчинского монастыря / сост. А. П. Доброклонский. – 55 с. 5/252

Дане зібрання висвітлює історію Солотчинського монастиря, його внутрішній уклад, управління, судочинство, життя монастирських селян у XVII столітті. Матеріал побудований у вигляді публікації основного змісту архівних документів, що були передані бібліотекою Солотчинського

монастиря до Рязанського історичного архіву. Автор також подає коментарі та пояснення до документів.

Але найбільш важливою в цей час для нього стає робота над величезним дослідженням присвяченого історії становлення Руської церкви, яка планувалася спочатку як довідник для викладання церковної історії в Рязанській духовній семінарії.

Доброклонский А. П. Руководство по истории русской церкви : изд. 2. / А. П. Доброклонский. – Рязань : Тип. наследников З. П. Познякова, 1889. – Вып. 1/2 : Периоды : домонгольский 988-1237 и северо-русский митрополии 1237-1588. – 379 с. 5/429

Доброклонский А. П. Руководство по истории русской церкви / А. П. Доброклонский. – М. : В университетской тип., 1889. – Вып. 3 : Патриарший период 1589-1700 г. – 306 с. 5/429

Доброклонский А. П. Руководство по истории русской церкви / А. П. Доброклонский. – М. : В университетской тип., 1893. – Вып. 4 : Синодальный период 1700-1800 г. – 441 с. 5/169

Видання професора О. П. Доброклонського за своєю тематикою та викладом матеріалу є фундаментальним дослідженням історії російської церкви від її заснування до XX ст. Особлива цінність цієї роботи полягає в представленні широкого спектру науково вивіреного фактологічного

матеріалу. Вчений в дослідженні історії російської церкви охоплює період від прийняття християнства в Київській Русі (988 р.) до 1800 р. Особлива увага автора звертається на синодальний період церкви.

Тематику викладу матеріалу було поділено на чотири періоди: домонгольський (988-1297), північно-руської митрополії (1237-1588), патріарший (1589-1700) та синодальний.

У чотирьох випусках дослідник однаково висвітлює ряд таких питань, як становлення Російської церкви, стан та управління єпархією, стан духовного просвітництва та православного віровчення, стан церковного богослужіння і релігійно-моральна сторона життя монахів.

Перший випуск починається з прийняття християнства на території Київської Русі і закінчується переходом центра церковного життя з півдня на північ Московського князівства (в Володимир, пізніше в Москву). Також у першому випуску автор дає критичний аналіз джерел, які він використав при написання роботи.

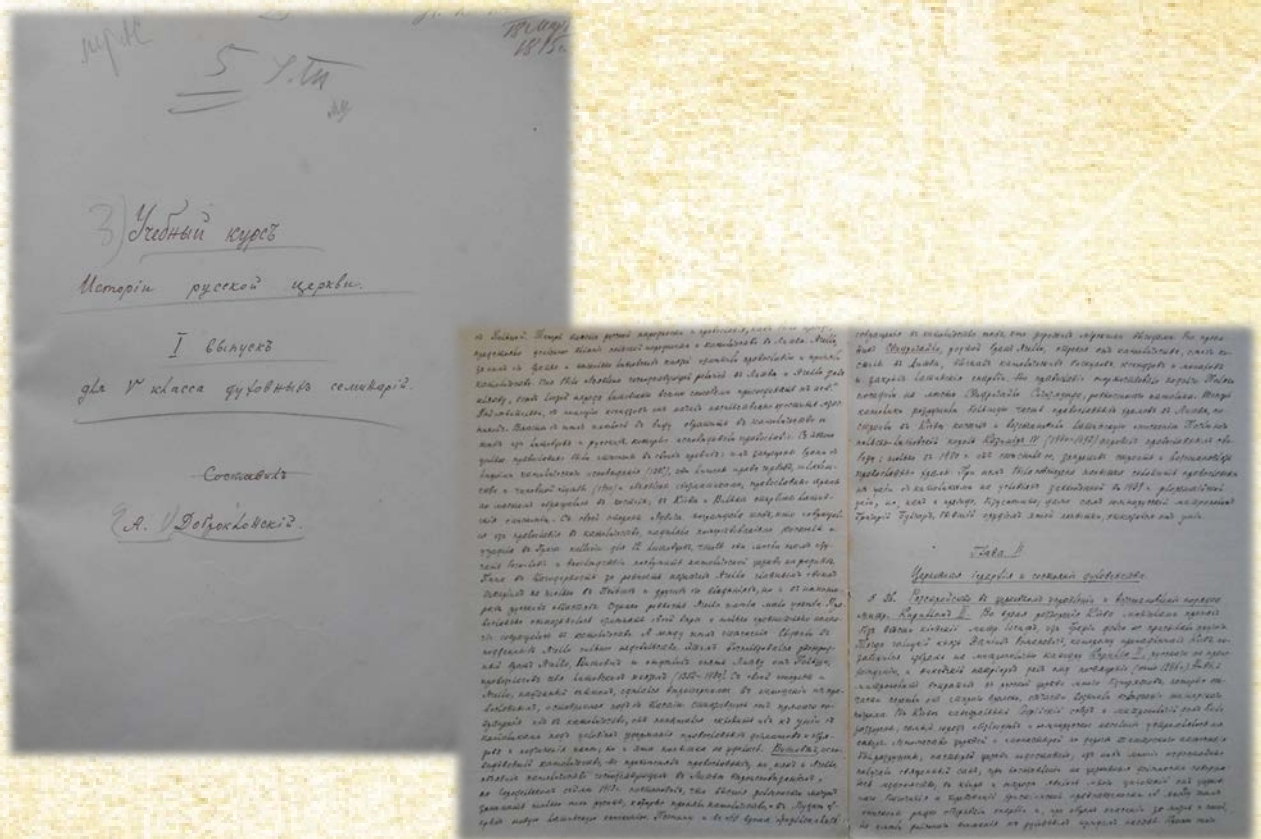
Викладення матеріалу в третьому випуску розпочинається з утвердження в Москві у 1589 р. патріаршої кафедри та закінчується смертю останнього Всеросійського патріарха Андріана в 1700 р. Особлива увага звертається на Брестську унію 1596 р. та подальший розвиток в зв'язку з нею братств і церковної літератури.

Четвертий випуск дослідник починає з призначення Степана Яворського в 1700 р. на патріаршу кафедру. Особлива увага звернена на розвиток храмів та монастирів після становлення Російської імперії

Одразу після виходу у світ підручник отримав премію Макарія митрополита Московського і Коломенського (М. П. Булгаков).

26 лютого 1892 р. наказом синодального обер-прокурора його було переведено на кафедру церковної історії Московської духовної семінарії, і вже 27 квітня 1897 р. був обраний членом Комісії для складання історико-статистичного опису церков Московської єпархії. Одночасно, з 29 грудня 1892 р. О. П. Доброклонського було призначено на посаду приват-доцента кафедри церковної історії історико-філологічного факультету Московського університету,

У Москві професор П. О. Доброклонський працював до 2 жовтня 1899 р., коли його було обрано виконуючим обов'язки екстраординарного професора кафедри церковної історії Новоросійського університету. В перший рік викладання він читав загальний курс «Історія християнської церкви» та спеціальний курс «Історія російської церкви».

Учебный курс русской церкви / сост. А. П. Доброклонский. – Б. м., б. г. – Вып. 1. – 251 с. 5/439

Дане видання є рукописне зібрання курсу лекцій Олександра Павловича Доброклонського з історії руської церкви. Виклад матеріалу професор розпочинає з висвітлення основних віх становлення церковного життя: становище релігії на період створення Московської держави у 862 р.; становище релігії в період князювання Ольги та Святослава Ігоревича; хрещення Київської Русі князем Володимиром Великим. Основний матеріал автор розподіляє на ряд тематичних блоків: церковне життя, богослужіння, становлення релігійних течій в 988-1237 рр. (домонгольський період); становище монастирів, богослужіння, церковного життя в період нашествия монголо-татар (1237-1461 рр.); становище Московської (1461-1588 рр.) та Київської єпархії (1461-1654 рр.).

Пізніше ним були розроблені та викладалися курси: «Історіографія та історія християнської церкви», «Законодавство та управління в російській церкві», «Читання пам'яток російського церковного права». Семінарські заняття склалися з розбору творів письменників та богословських трактатів церковних діячів.

16 липня 1905 р. за розпорядженням Міністра народної освіти О. П. Доброклонський був залишений на службі після вислуги 25 років по учбовій частині у званні професора. 26 травня 1907 р. його було призначено виконуючим обов'язки ординарного професора кафедри церковної історії.

3

2 серпня 1907 р. до 1917 р. О. П. Доброклонський працював викладачем церковної історії на Одеських вищих жіночих курсах. Під його керівництвом слухачки курсів склади на надрукували текст лекцій професора.

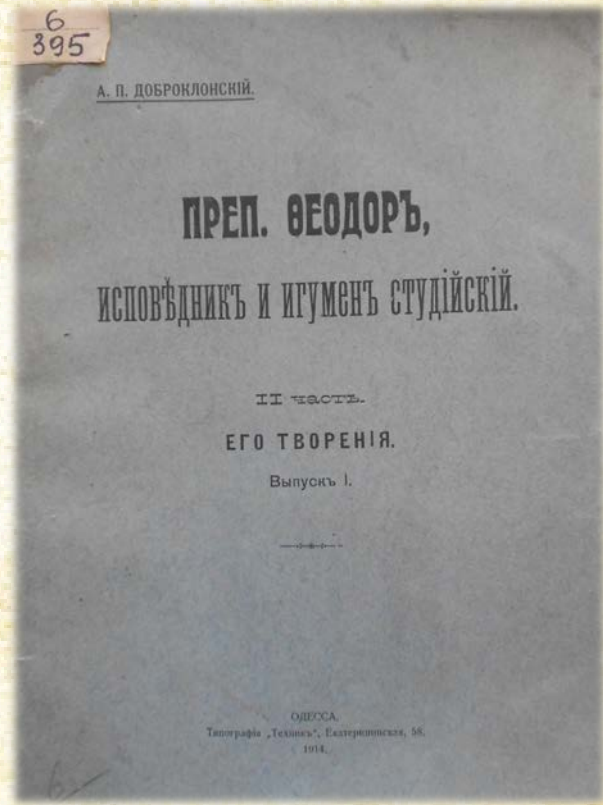
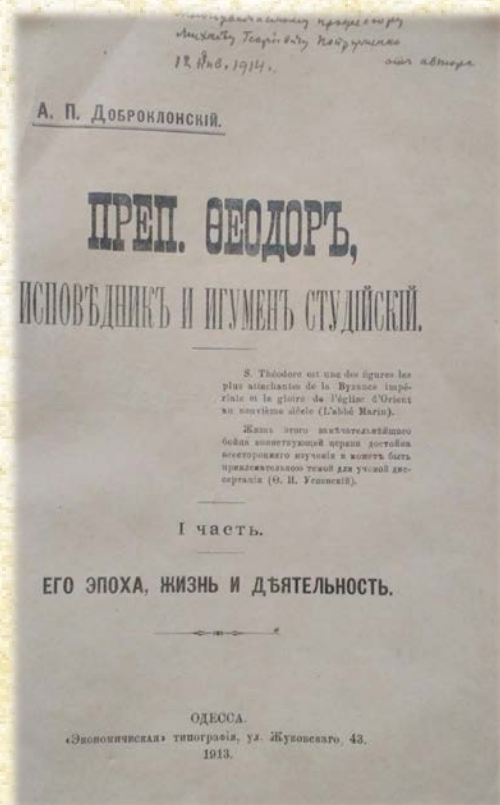

Курс истории христианской церкви (I-III вв.) : составленный слушательницами III-го курса историко-филологического факультета Одесских Высших Женских курсов / под ред. А. П. Доброклонского. – Б. м., 1908-1909. – 182 с. 4/1157

Дане видання присвячене історії Руської церкви та є курсом лекцій, які професор Олександр Павлович Добропоклонський читав на Одеських Вищих жіночих курсах.

Дослідження професора Доброклонського є певною вибіркою церковно-історичного матеріалу історії становлення Руської церкви. Вчений за допомогою критичного аналізу джерел з церковної історії розглядає історію становлення у світі християнської церкви. Основну увагу вчений присвячує аналізу християнської церкви у 34-313 рр., де він включає аналіз перших гонінь християн язичниками, характеризує постаті перших християнських діячів, розповсюдження язичницької літератури, становленню церковного управління, розвитку єретичних рухів.

Під час роботи на історико-філологічному факультеті Новоросійського університету О. П. Доброклонський захистив докторську дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора церковної історії та 27 липня 1916 р. був затверджений на посаді ординарного професора кафедри церковної історії Новоросійського університету.

Доброклонский А. П. Преп. Феодор, исповедник и игумен Студийский / А. П. Доброклонский. – Одесса : Экономическая тип., 1913. – Ч. 1 : Его эпоха, жизнь и деятельность. – 972 с. 6/234

Доброклонский А. П. Преп. Феодор, исповедник и игумен Студийский / А. П. Доброклонский. – Одесса : Тип. «Техник», 1914. – Ч. 2 : Его творения. – 572 с. 6/395

Грунтовна 2-х томна праця О. П. Доброклонського стосується дослідження особистості Феодора Студійського, його епохи та літературних робіт.

Перший том складається із одинадцяти глав: вступ, життя і діяльність Феодора Студійського та висновок.

У даній праці професор Доброклонський насамперед звертає увагу на відображення організації Студійського монастиря та характеристики Феодора Студійського, а також ролі Феодора Студійського у збільшенні монахів та поселення на території монастиря. Особливу увагу автор звертає на критичне відношення Феодора до правил та прикладів отців церкви,

підкування Феодора монастирською бібліотекою. Автор детально зупиняється на дослідженні біографічних фактів та суспільно-політичних ідей преподобного Феодора. Особливо цікавими для дослідника є виступи Феодора проти смертної кари єретиків, виступ в 814 р. при спорах іконоборців з православними. Автор доводить свій аналіз особистості Феодора Студійського до 845 р. коли його мощі були перенесені в Кіл.

Перші частини свого дослідження автор присвячує відображенню релігійно-моральних інтересів церкви 8 століття, руху інакоборців, загальному стану церковного життя часів Феодора Студійського.

Цінність роботи складає те, що автор при її написанні використав велику кількість першоджерел.

В другому томі О. П. Доброклонський продовжує дослідження постаті Феодора Студійського. Ще в 1904 р. автором була прочитана доповідь в Історико-філологічному товаристві в Одесі. В даному тому професор більш детально розглянув лист Федора Студіта. Увага професора Доброклонського до листів Феодора Студіта обумовлена насамперед тим, що вони є важливим джерелом до біографії ігумена Студійського, а також характеристики іконоборської епохи. Дослідник також звертає увагу і на те, що листи можуть бути історичним джерелом, але тільки при їх критичному аналізі дослідників. Також в даному томі автор подає критично-бібліографічний огляд робіт Ф. Студіта.

Окрім наукової роботи вчений займався також суспільно-громадською та адміністративною роботою. З 22 вересня 1907 р. його обирають головою Історико-філологічного товариства при Новоросійському університеті. У 1908-1916 рр. О. П. Доброклонський редагує «Записки Новоросійського університету». У 1910-1916 рр. – перебував на посаді декана історико-філологічного факультету. Був виконуючим обов'язки ректора Новоросійського університету у 1915-1917 рр.

Під час його ректорства у 1917 р. пройшли деякі зміни. Були засновані посади доцентів: приват-доценти та асистенти були допущені з правом ухвального голосу в зібрання факультетів, а з правом дорадчого голосу – на засідання Ради Новоросійського університету. Однак саботаж занять та роботи університету з боку студентських організацій, постійні вимоги відставки ректора, фактичний зрив занять восени 1917 р. призвели до того, що 9 листопада О. П. Доброклонський подав у відставку.

13 вересня 1918 р. наказом Міністра народної освіти він був затверджений у званні заслуженого ординарного професора. У 1918-

1919 рр. науковець обіймав посаду декана історико-філологічного факультету Новоросійського університету.

На початку квітня 1919 р. в вузах Одеси почалася реформа в галузі освіти і 27 квітня 1919 р. за наказом Комісара освіти Є. М. Щепкіна, О. П. Доброклонського було звільнено з посади декана історико-філологічного факультету і відраховано з університету.

Навесні 1920 р. професор Доброклонський переїхав до Белграду, тут йому було запропоновано посаду професора церковної історії богословського факультету. У Белграді вчений активно займався політичною та науковою діяльністю. У 1928 р. він стає одним із засновників Російського культурного комітету, мета якого полягала і підтримці та сприянні подальшого розвитку науки, мистецтва та літератури російської еміграції. Найбільшу увагу дослідник приділяв роботі у структурному підрозділі комітету – Російському науковому інституті, де з 1929 р. перебував у складі правління. а у 1936-1937 рр. очолював його.

Олександр Павлович Доброклонський помер у грудні 1937 р. у Белграді.